

REVISTA DE HISTORIA MODERNA

ISSN: 1989-9823

N.º 39, 2021, pp. 246-271

<https://doi.org/10.14198/RHM2021.39.09>

Cita bibliográfica: CONCA ALONSO, Josep Miquel, «La Batllia General de València en temps de Germania», *Revista de Historia Moderna*, n.º 39 (2021), pp. 246-271, <https://doi.org/10.14198/RHM2021.39.09>

LA BATLLIA GENERAL DE VALÈNCIA EN TEMPS DE GERMANIA

LA BAILÍA GENERAL DE VALÈNCIA EN TIEMPO DE GERMANIA

THE GENERAL BAILIWICK OF VALENCIA IN GERMANIA TIME

JOSEP MIQUEL CONCA ALONSO

Universitat de València (Espanya)

jmconca@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-0868-1168>

Resum

El present treball pretén abordar la Batllia General de València durant la revolta de la Germania. Aquesta institució encarregada de governar el Reial Patrimoni va haver d'enfrontar-se a difícils situacions i crear noves solucions als problemes plantejats pels agermanats. El seu estudi ens permetrà aproximar-nos a un dels esdeveniments que va marcar la Història Moderna del regne de València i que encara avui desperta interès.

Paraules clau: Germania; Reial Patrimoni; Batllia General de València; Quema; Segle XVI.

Resumen

El presente trabajo pretende abordar la Bailía General de València durante la revuelta de la Germania. Esta institución encargada de gobernar el Real Patrimonio hubo de enfrentarse a difíciles situaciones y crear nuevas soluciones a los problemas planteados por los agermanados. Su estudio nos permitirá aproximarnos a un acontecimiento que marcó la Historia Moderna del reino de València y que todavía hoy suscita interés.

Recibido: 04/03/2021

Acceptado: 02/07/2021

Este trabajo está sujeto a una licencia de Reconocimiento 4.0 Internacional Creative Commons (CC BY 4.0).

Palabras clave: Germania; Real Patrimonio; Bailía General de València; Quema; Siglo XVI.

Summary

The present work tries to approach the General Bailiwick of València during the revolt of the *Germania*. This institution in charge of governing the Royal Heritage had to face difficult situations and create new solutions to the problems posed by the revolted. Its study will allow us to approach an event that marked the Modern History of the kingdom of Valencia and that still arouses interest today.

Keywords: Germania; Royal Heritage; General Bailiwick of València; *Quema*; 16th Century.

1. La Germania

La revolta de la Germania, engegada el juny de 1519 i finalitzada el desembre de 1522, va suposar un gran repte per a les autoritats del regne de València, les quals es van veure superades per un moviment polític i social de gran envergadura que va costar molt superar¹. Ara bé, a pesar que les institucions forals valencianes resistiren l'embat popular amb certa solvència, és cert que les elits polítiques que s'encontraven al capdavant dels òrgans de govern s'adonaren de la seua feblesa i de la necessitat d'aproximar-se més a la Corona perquè la seua intervenció, capitanejada pel virrei Diego Hurtado de Mendoza, fou clau per a superar el conflicte i retornar l'estabilitat al territori².

El regne de València, tot i gaudir d'un període de bonança continguda, acumulava un seguit de conflictes polítics, socials i econòmics que explotaren en un moment caracteritzat per l'absència d'un poder reial fort i consolidat. A mitjans de 1519, no solament s'encontrava encara en marxa el procés de successió –els valencians esperaven l'arribada de Carles d'Habsburg perquè jurara els furs i els privilegis del regne– sinó que també un brot de pesta va propiciar la fugida dels oficials reials i municipals de la capital³. En aquest context de desori, es va informar les autoritats regnícoles de l'albirament d'una

---

1. La historiografia clau sobre la Germania és la que segueix: GARCÍA CÁRCCEL, 1975. DURÁN I GRAU, 1982. VALLÉS BORRÀS, 2000. PARDO MOLERO, 2001. TEROL I REIG, 2002. PÉREZ GARCÍA, 2017. Per a una visió completa de l'evolució de la historiografia sobre la Germania consultar PÉREZ GARCÍA, 2020: 17-85.

2. RIVERO RODRÍGUEZ, 2000: 197-206. CANET APARISI, 2001: 460-466; BELENGUER CEBRIÀ i BUYREU JUAN, 2001: 51-58.

3. De fet, entre els agermanats es va difondre la idea que el monarca havia marxat a Alemanya de forma permanent, sense intenció de tornar als seus regnes d'Espanya, tot i que els procuradors fiscals consideraven que els líders de la revolta havien estés aquesta consigna

esquadra de fustes turques que amenaçava la seguretat de la costa, a la qual cosa, el governador del regne respongué autoritzant l'armament dels veïns de la ciutat mitjançant l'*adehenament*, un sistema milicià implementat pocs anys enrere. Ara bé, l'ordre situava el pes de la defensa de la ciutat en les confraries gremials, mentre que els oficis demanaven organitzar-se a través de les parròquies, probablement amb la intenció d'involucrar l'oligarquia local també en aquest important quefer.

Aquesta situació va acabar d'enutjar uns gremis que veïen com la seua privilegiada posició a poc a poc es debilitava sense poder introduir canvis que els afavoriren perquè s'encontraven marginats del poder municipal. De fet, sembla que el sistema gremial feia aigües a conseqüència de la introducció del treball domèstic i la penetració de capital comercial exogen dins de la producció artesanal, i especialment al sector tèxtil, que esdevingué la més important activitat econòmica de la capital. A més, la constant inflació dels béns de consum encaria lentament la producció i disminuïa la capacitat econòmica dels artesans⁴. Ambdós factors provocaren la polarització dels mestres gremials en dos grups diferenciats: d'una banda, una gran massa de mestres empobrits que depenien en bona part dels comerciants, i d'altra, un grup reduït de mestres enriquits que solien actuar com a mercaders, ja fos invertint en el deute públic institucional o en la col·lecta dels impostos, ja fos controlant la producció d'altres menestrals més humils.

Per altre costat, la ciutat de València havia esdevingut durant el regnat de Ferran el Catòlic una institució financera al servei de la Corona, a qui havia concedit una gran quantitat de préstecs a costa de multiplicar exponencialment el seu deute públic. Una situació que es veia agreujada també pel seu difícil avituallament de cereals i carns, la qual cosa implicava destinar grans sumes monetàries per aconseguir nodrir la ciutat d'aquests dos elements tan imprescindibles, encara que amb uns resultats no massa satisfactoris per als habitants de la ciutat, com demostra el motí el 1503⁵. L'increment constant del deute va provocar la inflació de les cises municipals, augmentant encara més les dificultats que travessaven els artesans capitolins. Un fet que, combinat amb la imatge de corrupció que tenia la població dels magistrats locals, va provocar un fort descontent social que havia de reeixir durant la Germania.

També el problema religiós s'encontrava en la base de la revolta. Des de feia temps, a la Corona d'Aragó havia prosperat una literatura profètica escatològica

---

per a fer-se forts i dur a terme les seues empreses, Arxiu del Regne de València [des d'ara ARV], *Reial Audiència* [RA], Processos, Part III, 2.073, ff. 1v, 91v, o 294v.

4. NADAL OLLER, 77 (1959): 503-529.

5. BELENGUER CEBRIÀ, 2012: 293-334. FERRERO MICÓ, 1987: 119-128.

i messiànica que s'havia multiplicat cap a finals del segle XV⁶, coincidint en un període en què les incursions dels pirates turcs i barbarescos posava en perill la costa valenciana i feia témer a tothom una possible aliança entre els musulmans regnícoles i els extrapeninsulars. A més, els desastres naturals succeïts els anys anteriors a la Germania havien propiciat un seguit de predicacions incendiàries que denunciaven els suposats pecats que assolaven la ciutat de València⁷. Tot açò influiria sobre manera en la ideologia dels agermanats, encimbellant aquest fervor religiós els batejos forçosos de musulmans duts a terme l'estiu de 1521 i la figura de l'Encobert que sorgí a les acaballes del moviment en Xàtiva i encara reaparegué a la mateixa ciutat dues dècades més tard⁸.

L'absència de les autoritats reials i municipals, l'amenaça de les fustes turques, l'ordre d'*adehenament*, el malestar dels oficis de la ciutat i un discurs contra la sodomia pronunciat pel dominic fra Lluís de Castellolí provocaren l'esclafit de la revolta el 22 de juny de 1519.

Els primers líders agermanats denunciaren la corrupció en l'administració de la justícia, el vet als artistes i menestrals en la participació de l'executiu municipal, l'opressió del poble per part d'un sector de la noblesa i l'existència d'un sistema impositiu considerat arbitrari. Tot fa pensar que els esdeveniments succeïren molt ràpidament, puix al desembre alguns observadors ja ataüllaven símptomes de radicalització, especialment contra els estaments privilegiats⁹. Les primeres passes del moviment s'encaminaren a preservar el corporativisme del sistema gremial vigent, a introduir en el govern de la ciutat els artistes i menestrals i a racionalitzar l'important deute públic de la metròpoli. Tanmateix, l'arribada de Diego Hurtado de Mendoza, nomenat lloctinent i capità general del Regne de València, va provocar que la Germania a poc a poc es radicalitzara, arribant el seu punt àlgid entre el 21 de febrer de 1521, quan es van suprimir temporalment els impostos que pagaven els veïns de la capital, i el 3 de març de 1522, amb la mort del velluter Vicent Peris, l'últim gran dirigent radical. Entremig van succeir fets tan destacables com l'incendi de la moreria de València, el degollament dels mudèjars en Alcalà de Xivert,

---

6. DURÁN I GRAU, 1997: 17-67.

7. PARDO MOLERO, 2014: 467-475.

8. BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, 2001: 27-112. DURÁN I GRAU, 1982: 147-167. PÉREZ GARCÍA i CATALÁ SANZ, 2000.

9. Pietro Martire d'Anghiera va escriure l'1 de desembre de 1519 «tinc entès que el poble de València està madurant la insurrecció contra la noblesa i els primats» i al gener de 1520 es feia ressò de les reivindicacions populars «ja es arribat el clar dia que ens puguem treure de sobre el jou d'aquests nobles insolents que fins ara ens han tractat amb tant d'orgull», DURÁN I GRAU, 2 (1982): 55-56.

les batalles de Gandia, Almenara i Oriola o la presa del castell de Xàtiva per part dels agermanats.

Tampoc va ajudar la ràpida expansió del moviment per les altres ciutats, viles i llocs del regne al caliu d'una campanya propagandística duta a terme pels líders agermanats de la capital. En molts casos, hi havia elements particulars que portaren als seus veïns i veïnes a participar de la revolta, com bandositats veïnals, velles reivindicacions patrimonials o conflictes jurisdiccionals amb poblacions properes¹⁰. Aquest és el cas de les viles reials d'Ontinyent i Castelló de la Plana, on ja hi havien hagut avalots poc abans de l'esclafit de la Germania, i en ambdós casos les protestes estaven ben relacionades amb les imposicions que els seus respectius Consells els volien imposar per a executar diferents obres públiques. Per contra, la vila d'Elx, a tall d'exemple, feia temps que pledejava per la seua reintegració dins del Reial Patrimoni, per això va veure el moviment agermanat com un mecanisme idoni per a dur a terme la seua consecució¹¹.

En els inicis, els líders agermanats intentaren respectar sempre la legalitat vigent, armant-se amb assessors ben ensinistrats en el dret foral i mantenint vies de contacte amb la Corona. De fet, un dels més recurrents arguments esgrimits davant el monarca va ser que l'*adehenament* s'havia iniciat per a la «deffenssió del Patrimoni Real e de les regalies de sa magestat». Així mateix, es va ordenar als ambaixadors de la Germania que denunciaren davant el rei els abusos comesos pels nobles en contra de les viles reials, ara per la violència i les vexacions contra els seus vassalls, ara pel dany que ocasionaven al Reial Patrimoni ocupant la jurisdicció reial i els termes de les viles de reialenc, fent-se amb les aigües i apropiant-se de certs drets reials¹².

Finalment, però, els membres més radicals de la rebel·lió van aconseguir liderar el moviment agermanat, sobretot a partir de març de 1521. Des d'aquell moment, ambdós blocs van començar a veure indefugible l'enfrontament armat, de manera que iniciaren els preparatius per a una guerra civil que inevitablement havia de ser cruenta.

10. TEROL I REIG, 2002: 215-246.

11. GARCÍA CÁRCCEL, 1981:116-118. TEROL I REIG, 1999: 41-50. ARV, *Batllia General* [BG], 1.168, 1.ª mà de 1520. VALLÉS BORRÀS, 2000: 250-252.

12. Instruccions par als ambaixadors de la Germania davant Carlos I en ARV, RA, Processos, Part III, ap. 6.122, text transcrit en VALLÉS BORRÀS, 2000: 346-359. Les demandes agermanades s'entroncaven amb els capítols de Tordesillas elaborats pels comuners castellans el 1520, sobretot pel que fa a les exigències cap al Reial Patrimoni, CARRETERO ZAMORA, 44 (2018): 9-36.

2. Els oficials de la Batllia General

La Batllia General de València era una institució que, sorgida amb l'establiment del nou regne cristià de València, havia de gestionar, protegir i incrementar el Reial Patrimoni, tanmateix al llarg dels segles va aconseguir incorporar tot un seguit de preeminències que la configuraren com un dels més rellevants organismes forals valencians¹³. D'aquesta manera, la institució tenia dues vessants molt marcades, per una banda la jurisdiccional, actuant com una cort ordinària de justícia d'assumptes econòmics amb l'exclusiu coneixement dels casos que afectaven el patrimoni del monarca, i per altra banda, un vessant fiscal encarnat per la Receptoria General, la qual havia de gestionar els ingressos i les despeses del Reial Patrimoni. Al capdavant de l'organisme se situava el batlle general de la Ciutat i Regne de València¹⁴, un dels oficials reials més importants sobre el territori, encarregat junt amb el lloctinent de tresorer general i el mestre racional d'administrar els cabals del rei al regne.

En esclatar el moviment agermanat Ferrando de Torres era el batlle i receptor general de València. Aquest havia heretat els seus càrrecs de son pare, Diego de Torres¹⁵. Arribat en l'any 1506, després de la regència del seu germà¹⁶, l'acció que emprengué es va centrar a sanejar els comptes de la Batllia General, un fet que s'inscrivia dins de la política creditícia de la Corona sobre la ciutat de València, però amb la mort de Ferran el Catòlic, la seua gestió es va complicar. Primer amb l'incompliment de la ceda reial el maig de 1516, tot i els esforços del batlle general –encarregat de graduar cada any els nous jurats– per a impedir la consumació de la il·legalitat¹⁷. I després amb l'esclafit de la Germania, la qual no va poder veure sufocada en sobrevenir la seua defunció el 15 de juny de 1522 entre Canals i Montesa, lloc on es concentrava l'exèrcit reial contra els agermanats alzirens i xativins¹⁸.

Ferrando de Torres va marxar al costat del virrei, qui s'havia vist obligat a abandonar la capital per la pressió dels agermanats, en un noment molt

---

13. PILES ROS, 1970: 27-60.

14. Aquesta denominació la va mantenir tot i el sorgiment a principis del segle XIV d'una nova Batllia General establerta en la ciutat d'Oriola, la qual rebia el nom «dellà Xixona» en FERRER MALLOL, 6 (1987): 279-310. SALVADOR ESTEBAN, 25 (1993): 11-24.

15. Per a saber-ne més sobre don Diego de Torres: BELENGUER CEBRIÀ, 2012: 202-207.

16. Lluís Joan sol·licita una certificació als escrivans de la Batllia General sobre el temps en que va regir l'ofici de batlle general per la minoria d'edat del seu germà, afalagant la seua gestió en la reducció del deute de l'entitat, ARV, BG, 1.168, 1.ª mà de 1520.

17. BELENGUER CEBRIÀ, 2012: 229-374.

18. Testimonis de Rodrigo de Lucerga, i Martí Vázquez, criat del batlle general, ARV, BG, 1.228, f. 67v. DURÁN I GRAU, 1984: 370.

primerenc perquè com a conseller reial devia prestar-li ajuda i consell¹⁹. Durant la seua absència va prendre especial protagonisme el seu lloctinent, encara que també va nomenar alguns regents o subrogats de batlle general per a fer front a l'administració de la Batllia General. Ja en agost de 1519 constitueix a misser Lluís Carbonell com al seu regent²⁰, i més endavant –entre abril i desembre de 1521– el ciutadà Rodrigo de Lucerga actuarà de regent o subrogat de batlle general²¹, així com ho fa el ciutadà Joan Rull el mes de maig de 1521²².

Fernando de Torres va morir sense descendència masculina, per la qual cosa el nou monarca va haver de pensar molt bé el seu substitut. Mentre arribava el nou batlle general, la magistratura fou assumida per Joan Mercader²³, el qual provenia d'una nissaga que havia estat al capdavant de la institució diverses generacions. Amb tot, sembla que la Batllia General va estar controlada en alt grau pel lloctinent de batlle general, Miquel Sanchis Dalmau, que tot i haver arribat feia relativament poc de temps a la magistratura, va assumir un paper cabdal durant la revolta²⁴. Finalment, el 24 de juliol de 1522, Carles I nomenava a Lluís Carròs de Vilaragut batlle i receptor general de València, a qui ordenava en les seues instruccions anar personalment al castell de Xàtiva, per la qual cosa, el nou magistrat va atorgar poders al seu nebot Bernat Nicolau de Vilarig per a jurar i exercir els càrrecs atorgats pel monarca en el seu nom²⁵.

Els Carròs havien estat una nissaga exemplar quant a serveis i fidelitat a la Corona. Lluís Carròs fou proclamat ambaixador del rei Ferran II en Anglaterra [1509-1515] i en Roma [1518-1520], mentre que el seu germà, Ramón Carròs, havia estat nomenat capità de la fortalesa de Bugia. També Galceran Carròs, germà dels anteriors, fou escollit pels estaments valencians per a capitanejar una armada valenciana-balear en defensa de Ramón Carròs i el presidi de Bugia, assetjat en 1515 pels germans Barba-rossa; una empresa complicada amb

19. El 24 d'agost de 1520 Jaume del Bosch li va presentar un reial privilegi al batlle general en la vila de Dènia [ARV, BG, 1.168, 2.ª mà de 1520] encara que és possible que Ferrando de Torres abandonés la ciutat de València abans del mes d'agost.

20. ARV, BG, 1.168, ff. 21v-22r, 2.ª mà de 1519.

21. ARV, BG, 1.168, 2.ª mà de 1521. Rodrigo de Lucerga era una de les persones de confiança de Ferrando de Torres en el regne, i de fet, després del decés del batlle general, es convertirà en el tutor de la seua única hereva, Hipòlita de Torres, a qui representarà en un plet contra Lluís Carròs de Vilaragut per l'alcaidia del Real de València, ARV, BG, 1.440, 1.ª mà de 1522.

22. ARV, BG, 1.227, f. 54r, 1.ª mà de 1521.

23. ARV, *Mestre Racional* [MR], 128, f. 2r.

24. Pel que reflecteix la documentació, sembla que, almenys, tindria al seu càrrec la feina de satisfer els pagaments de la Batllia General [salaris, mercès, despeses ordinàries, etc.], ARV, MR, 129.

25. ARV, MR, 130, ff. 5r-22v; ARV, BG, 1.169, ff. 191r-202v.

resultat satisfactori que va implicar les més altes esferes del poder valencià²⁶. A més a més, tota la família Carròs es va bolcar en la defensa de la causa reial en la contesa agermanada, segons constaten els cronistes consultats: Lluís, Jerònim i Pere Carròs formaren part de l'exèrcit reial en la batalla d'Almenara, mentre que Ramón i Galceran Carròs participaren en la batalla de Gandia²⁷. Per tant, amb l'elecció de Lluís Carròs com a batlle general es recompensaven els esforços d'una família lleial i plenament involucrada en la vida política del regne, a l'hora que s'escollia una persona experimentada per a ocupar una de les magistratures més preeminents en un moment ple de dificultats²⁸.

Com altres institucions forals valencianes, la Batllia General comptava amb un segon oficial al seu capdavant, el lloctinent de batlle general, el qual estava cridat a l'ajuda o substitució del seu principal. L'ofici fou ostentat des de 1505 per Alfonso Sanchis, un dels homes de confiança del rei Ferran II, provinent d'una important família mercadera jueu-conversa d'Aragó, la qual, gràcies als quantiosos serveis –sobretot econòmics– prestats a la Corona, va aconseguir acumular quotes de poder molt elevades. El primer nomenament per a Alfonso Sanchis va arribar l'any 1481, quan va substituir el seu germà com a lloctinent de tresorer general de València i a partir d'aquell moment, la seua promoció dins del govern reial fou exponencial, assolint importants càrrecs, això si, tots ells relacionats amb l'administració econòmica. Però, sens dubte, el triomf més important va arribar el 20 de juny de 1511 quan el monarca va adscriure tots els oficis obtinguts pel tresorer valencià al seu fill, Miquel Sanchis Dalmau, qui podria exercir-los *simul et in solidum* amb el seu pare mentre visqués, i el succeiria després de la seua mort, la qual va arribar el 3 de juny de 1522. A més, tots aquests privilegis foren ratificats per Carles I des de Brussel·les l'agost de 1516²⁹.

Així les coses, la documentació ens mostra que la lloctinència de la Batllia General fou exercida majoritàriament pel jove Miquel Sanchis Dalmau –encara que son pare també fa algunes aparicions– prenent especial protagonisme sobretot a partir del mes de desembre de 1520. Aquest reunia en una mateixa persona dos dels més rellevants oficis de la hisenda reial valenciana, de manera que durant els moments més complicats de la guerra va esdevenir una peça

26. PARDO MOLERO, 2001: 60-66.

27. VICIANA, 2005: 374-376 i 392-393. DURÁN I REIG, 1984: 197-200 i 221-227.

28. A més, cal tenir en compte que la família Carròs estava ben familiaritzada amb la Batllia General, ja que entre 1503 i 1506 foren els arrendataris dels drets del peatge, quema, i altres drets comercials, els quals constituïen els ingressos més quantiosos de la institució, ARV, BG, 1.228, ff. 21r-21v, 3.ª mà de 1524.

29. SALVADOR ESTEBAN, 20 (2008): 709-717. ARV, BG, 1.168, 3.ª mà de 1520.

clau en la política del virrei Mendoza en l'obtenció de recursos per a sufragar els exèrcits reials. Un protagonisme que va aconseguir retenir fins l'arribada de Bernat Nicolau de Vilarig, el 19 de setembre de 1522³⁰.

L'últim dels grans magistrats de la Batllia General era l'assessor ordinari, el qual provenia dels estaments privilegiats i necessàriament havia de tenir el títol de doctor en lleis. Aquest era l'encarregat d'assessorar al batlle en els processos oberts en la cort de la Batllia General, a més de dictaminar les sentències en nom del seu superior. En el moment de la revolta, era misser Lluís Carbonell qui ostentava aquest ofici³¹, per això mateixa Ferrando de Torres el va nomenar el seu regent, però en renunciar al càrrec el monarca va atorgar l'assessoria de la Batllia General a misser Jerònim de Centelles el 7 de març de 1520³². Poc en sabem d'ell: noble doctor en lleis, possiblement emparentat amb la família comtal d'Oliva, va ocupar una càtedra de canons en l'Estudi General de València entre 1515 i 1517 i probablement va ostentar una canongia en la Seu de València junt amb altres nobles, com Jordi de Centelles, fill bastard del comte d'Oliva³³. Durant la Germania l'encontrem quasi sempre al capdavant de les seues obligacions, encara que de forma esporàdica el substitueix el seu lloctinent, misser Francesc Esteve³⁴, i de forma molt puntual misser Jerònim Escarner³⁵, misser Pere Sans³⁶ i misser Melcior de Mont³⁷.

Per tant, la Germania va coincidir en un moment de relleu generacional en el si de la Batllia General perquè els tres principals oficials foren substituïts. En el cas del batlle general i del seu assessor, els canvis varen comportar la introducció de dues noves famílies integrades en les més rellevants esferes polítiques valencianes, mentre que la substitució del lloctinent de batlle general

30. ARV, BG, 1.169, ff. 194r-200r.

31. Segons la nòmina del Reial Consell del 15 de març de 1519, misser Lluís Carbonell, abans anomenat misser Ausiàs del Bosch, ostentava els càrrecs d'assessor ordinari de la Batllia General i advocat de la ciutat de València, ARV, BG, 1.227, f. 25r, 1.ª mà de 1519.

32. ARV, BG, 1.168, 1.ª mà de 1520.

33. FEBRER ROMAGUERA, 50 (2000): 52-54. NAVARRO SORNÍ, 2011: 44-45.

34. A Francesc Esteve l'encontrem en novembre de 1520, ARV, BG, 1.227, f. 24r, 3.^a mà de 1520, en gener de 1521, ARV, BG, 1.168, ff. 4r-5v, 1.^a mà de 1521, en maig de 1521, ARV, BG, 1.227, ff. 54r-56v, 1.ª mà de 1521, i en novembre de 1521, ARV, BG; 1.227, ff. 44r-45v, 2.ª mà de 1521. Cal apuntar també que misser Esteve havia ocupat la mateixa càtedra que misser Centelles sols un any abans, el 1514, FEBRER ROMAGUERA, 50 (2000): 52-54.

35. Jerònim Escarner actua com a regent l'agost de 1521, ARV, BG, 1.227, ff. 13r-13v, 2.ª mà de 1521, i en desembre de 1521, ARV, BG, 1.168, ff. 15r-20v, 1.ª mà de 1521.

36. Pere Sans actua com a regent d'assessor tan sols el mes de desembre de 1521, ARV, BG, 1.227, ff. 28v-32r, 2.ª mà de 1521.

37. Melcior de Mont va exercir la regència tan sols el febrer de 1522, ARV, BG, 1.228, f. 32r 1.ª mà de 1522.

tan sols fou generacional, la qual cosa va permetre, sens dubte, mantenir la gestió d'aquesta institució durant i després de la revolta.

3. La Batllia General durant la revolta

Com hem indicat, la Batllia General havia aconseguit reunir una àmplia jurisdicció al llarg del temps que es va veure bastant entorpidida pels agermanats, encara que no va deixar de funcionar mai. Era, en primer lloc, una de les corts de justícia ordinàries del regne, centrada sobretot en conflictes de caràcter econòmic entre particulars, però també de resoldre les demandes que afectaven els oficials de la institució, així com d'arbitrar en alguns processos relacionats amb el Reial Patrimoni. Les fonts d'arxiu conservades sobre aquest quefer sofreixen un buit documental molt important durant els anys 1519 i 1520³⁸. La complicada situació viscuda, primer per la pesta i després per la revolta, ens fa suposar que la justícia impartida pel batlle general i el seu assessor es va veure alentida, encara que hi ha proves que demostren la seua activitat. El 9 de desembre de 1519 va comparéixer en la cort fra Joan de Pertusa per a comunicar que el monarca li havia atorgat les comandes de Torrent i d'Horta, de l'orde de Sant Joan de l'Hospital, la qual cosa fou impugnada per l'antic comanador, fra Nicolau de Próxita, encetant-se un procés judicial llarg i complicat que va tenir el seu epicentre en la cort de la Batllia General entre 1519 i 1522³⁹. També encontrem algunes demandes de particulars, com la de Joan López, veí de Torrent, que denunciava irregularitats en el pagament de l'herbatge al terme de Begís⁴⁰; la reclamació del mercader francès Andreu Capellà contra el sarraí Alí Boadych per un deute⁴¹; o les nombroses acusacions de deutes insatisfets realitzades pels pescadors dels llocs pròxims a l'Albufera⁴². Una vegada la ciutat de València va renunciar formalment a la Germania a finals de juliol de 1521, la cort de la Batllia General va començar a incrementar el seu volum de treball, multiplicant-se mes a mes la quantitat de demandes i reclamacions,

38. Hi ha un buit documental en la serie *Plets de la Batllia general* que afecta els anys 1518-1521, ja que si és conserven els relatius a 1516-1517 [ARV, BG, 1.440] i els de 1522-1524 [ARV, BG, 1.441].

39. ARV, BG, 1.168, ff. 48v-53r, 2.ª mà de 1519 i 9v-11v, 1.ª mà de 1521.

40. ARV, BG, 1.168, ff. 21v-22v, 2.ª mà de 1519.

41. ARV, BG, 1.168, 1.ª mà de 1521.

42. Podem encontrar més de 15 reclamacions efectuades pels pescadors valencians, destacant-ne sobretot una efectuada pel mateix Comú contra alguns veïns de Sueca per haver «rossegat» la xarxa de l'Albufera, ARV, BG, 1.168, 1.ª mà de 1521.

però també les obligacions de satisfer deutes, la qual cosa demostra un alt nivell d'endeutament de les classes populars de la ciutat i del regne⁴³.

També el batlle general intervenia en l'abastiment i provisió dels llocs de reialenc i, especialment de la ciutat de València, municipi que com sabem tenia serioses dificultats a l'hora d'abastir-se. Desastres naturals, la pesta i la guerra contra els agermanats provocaren una davallada en l'arribada de mercaderies a la ciutat que feren pujar els preus dels productes de consum⁴⁴ i obligaren als jurats de la ciutat a sol·licitar ajuda al batlle general en una data tan primerenca com el 27 de gener de 1520. Tomàs Dassió, síndic de la capital, informava el magistrat reial de l'escassetat de grans i denunciava que alguns habitants del regne amagaven forments per a especular amb els seus preus, per la qual cosa sol·licitava solucions abans que la ciutat de València fos «sublevada de la necessitat en què està». El batlle general va dotar a Jerònim Ferragut d'amplis poders per a recórrer el territori valencià a la recerca de forments, ordis i civades amagades, amb l'ordre de prendre aquests productes i dur-los a València per a apaivagar la necessitat. Per últim, manava publicar crides amb la prohibició expressa d'exportar cereals fora del regne⁴⁵.

L'extensió de la Germania arreu el país i l'esclafit de la guerra va empitjorar encara més el sistema d'avituallament, com denunciaria l'arrendatari de l'almodinatge. En setembre de 1521 Rodrigo de Lucerga informava les autoritats municipals d'algunes viles reials que no podien impedir als arrendataris dels delmes eclesiàstics treure el forment dels seus municipis segons els furs valencians. En la missiva, se'ls cominava a complir la norma sota una pena de 2.000 florins d'or a causa de la gran necessitat de queviures que patia la ciutat de València. Alhora, Lucerga va enviar dos verguers, un cap a les viles del nord i altre cap a les del sud, per a executar als arrendataris dels terços del delme les quantitats endeutades a la Batllia General amb l'esperança d'aconseguir pagaments en espècie per a intentar nodrir els mercats del Cap i Casal⁴⁶.

---

43. Les obligacions de pagament es feien per causes molt diverses, com la compra de matèries primeres per part dels artesans i musulmans, o els deutes dels lloguers de les cases i els obradors, ARV, GB, 1.228.

44. El cronista Miquel García assegura que «fonch destruït lo regne també de vitualles, perquè estos eixèrcits avien cremat e lançat tots los blats e avien romput e vesat tots los vaixells de oli. Perquè son plaher era fer mal; e també mort, manchat e destruït tots los bestiaris. Així que'l pobre del regne staba en total destròició», DURÁN I GRAU, 1984: 355.

45. ARV, BG, 1.168, 1.ª mà de 1520.

46. La missiva va arribar a Ontinyent, Alcoi, Xixona i Penàguila el 4 de setembre; a Bocairent i Banyeres de Mariola el 9 de setembre; a Alzira el 2 d'octubre; i a Peníscola el 19 de novembre, ARV, BG, 1.168, 2.ª mà de 1521.

Les restriccions sobre l'exportació de productes agrícoles valencians va continuar al llarg de 1522. Mentre els rebels de Xàtiva i Alzira s'atrinxeraven dins de les seues muralles, Ferrando de Torres, a instància de Joan Dassió, publicava el 18 de gener una crida per la qual es prohibia treure del regne forments, ordis, civades, garrofes, arròs, vi, oli, llegums, o qualsevol altre producte mengívol⁴⁷. En la mateixa crida es recordava que els valencians no eren capaços de produir tots els forments necessaris, per això, en març de 1522 Miquel Sanchis Dalmau, a instància de la ciutat, comissionava al mercader Pedro Garcia d'Espina per a buscar cereals i altres viandes necessàries per mar i per terra, dins i fora del regne, amb la promesa de pagar tots els subministraments. Pocs dies després, el Consell Reial, davant la greu necessitat de València, va decidir fer una comissió idèntica a Onofre Çapena, subsíndic de la ciutat, amb l'esperança d'un ràpid abastiment⁴⁸. Finalment, sembla que l'avituallament de la ciutat es va arribar a controlar, ja que no encontrem una nova provisió fins al 16 de juny de 1524, i en aquest cas, la manca de subministraments era provocada per un fort brot de pesta esdevingut al llarg de 1523⁴⁹.

El batlle general també tenia una especial rellevància en temps de guerra: era l'encarregat de mantenir i abastir els castells reials, podia imposar sancions, signar guiatges o sufragar algunes despeses extraordinàries. Per això, en el context de la guerra civil moguda a causa de la Germania, el seu paper fou fonamental en aquest sentit, tot i que el virrei va assumir el comandament principal al reunir en una mateixa persona els càrrecs de lloctinent i capità general del regne, desplaçant al magistrat autòcton a un segon pla.

Quan ja s'ataüllaven símptomes d'un possible enfrontament, els agermanats posaren sota el seu punt de mira el control dels castells reials, d'ací que intentaren dominar les fortaleses de Peníscola, Alpont, Morvedre o Xàtiva. La primera a ser combatuda –abril de 1522– fou la de Peníscola, cruïlla de camins que comunicava, per terra i per mar, els territoris peninsulars de la Corona d'Aragó, la qual va poder resistir l'embat gràcies a la col·laboració del cavaller català Lluís Oliver de Boteller⁵⁰. En maig, Rodrigo de Lucerga, preocupat per la pressa del castell d'Alpont, un indret fronterer important, sol·licitava als veïns

47. ARV, BG, 1.169, ff. 5r-7v.

48. ARV, BG, 1.169, ff. 13v-14r i 19r-19v.

49. ARV, BG, 1.169, ff. 428r-430r.

50. El 13 d'abril de 1521 el batlle general subrogava amplis poders a misser Jerònim Escarner per a visitar la vila de Peníscola i sufocar els avalots dels seus veïns, els quals mantenien tancat dins del castell al batlle i alcaid vilatà sense deixar entrar cap vitualla, ARV, BG, 1.168, 1.ª mà de 1521. VICIANA, 2005: 250-251. Per a saber-ne més sobre el paper de Lluís Oliver i Boteller en la Germania, PÉREZ GARCÍA, 39 (2019): 127-143.

retornar el control de la plaça al seu alcaid⁵¹. També tingueren sort les expedicions dels exèrcits agermanats eixits de la ciutat de València perquè les tropes del nord aconseguiren el control de castell de Sagunt el 25 de juny i les del sud s'apoderaren de la fortalesa de Xàtiva tan sols tres dies després⁵². Aquestes places fortes dotaren els agermanats de dos importants bases d'actuació militar des de les quals podien atacar les viles no agermanades, els permetia defensar-se dels exèrcits reials i els situava a prop d'importants paratges replets de llogarets de sarraïns dels quals podien aprovisionar-se⁵³.

Temps enrere, però, la Corona ja intuïa les futures passes dels agermanats, per això havia enviat instruccions per a nodrir, munir i guardar bé els castells reials valencians. En el Consell Reial celebrat a finals de juny de 1520 aquest tema ja fou tractat, i es va acordar enviar missives a tots els batlles locals perquè, junt amb els alcaids o sots alcaids dels castells situats dintre de les seues batllies locals, visitaren les fortaleses i realitzaren memòries sobre les necessitats constructives i d'abastiment. No obstant això, el 18 de novembre es van tornar a reunir els consellers, assistint en aquest cas el secretari Juan González, per a tractar de nou aquest assumpte. Els magistrats reconeixien haver fet ja moltes provisions per a enllestir les places fortes del regne, però davant de la insistència del rei, acordaren enviar un subrogat del mestre racional perquè visitara els castells de Xàtiva, Sagunt, Penàguila i Morella, el qual devia fer amb els respectius batlles i alcaids els memorials sobre les necessitats de cada edifici⁵⁴. Tenim constància que abans d'aquestencontre, ja s'havien ordenat fer intervencions almenys en Peníscola, Xèrica, Sagunt i Biar⁵⁵ i en dates posteriors es demanarà intervenir en altres fortaleses com Castielfabib, Morella o Alpont⁵⁶.

A més, en moltes viles reials es va unificar el càrrec de batlle local i d'alcaid del castell vilatà en la mateixa persona, de manera que es creava una comandància única més forta per a poder combatre el moviment agermanat. D'aquesta manera s'unia l'oficial reial més rellevant del municipalisme valencià, el qual actuava sota ordres del batlle general, amb un oficial purament militar. És el cas, per exemple, de Joan de Sant Feliu a Morella, Francesc Cabrera a

51. ARV, BG, 1.227, f. 34r 1.^a mà de 1521.

52. VICIANA, 2005: 241-245.

53. PARDO MOLERO, 2001: 114-121.

54. ARV, BG, 1.227, ff. 25r-25v i 23r-23v 3.^a mà de 1520. Cap a finals de juny o principis de juliol, l'alcaid del castell de Xàtiva, Baltasar Mercader, va ordenar proveir la fortalesa de municions i bastiments de forma secreta, la qual fou després supervisada pel mateix virrei Mendoza. VICIANA, 2005: 159-161.

55. ARV, BG, 1.227, ff. 14r-18v i 25r-25v 1.ª mà de 1520; i 10r-10v i 24r-24v 3.ª mà de 1520.

56. ARV, BG, 1.227, ff. 4r-4v 3 mà de 1520 i 11r-14r i 34r-37r 1.ª mà de 1521.

Cullera, Lluís Ferrer a Xixona o Lluís Sanchis a Peníscola, tots ells posseïdors d'ambdues dignitats alhora⁵⁷.

També l'Albufera i la Devesa de València es van convertir en escenari de la guerra. Aquest paratge formava part del Reial Patrimoni i, per tant, s'encontrava sota directa jurisdicció de la Batllia General. Els furs i privilegis li atorgaven una especial protecció, per la qual cosa pocs veïns podien fruit dels seus abundants recursos. Ara bé, la Germania va afavorir subvertir l'escenari acostumat i va permetre als revoltats fer-ne ús contravenint les ordres reials. De fet, l'octubre de 1521 el regent de batlle general es va veure obligat a suspendre del seu ofici al guarda de l'Albufera i la Devesa per no ser capaç d'aturar els mals que assolaven el paratge⁵⁸.

El descontrol era tan gran que finalment el virrei es va veure obligat a reprendre els oficials de la Batllia General. Això va provocar una reunió del Consell Reial el 28 de novembre de 1521, en la qual es va acordar enviar allí a Rodrigo de Lucerga com a subrogat de batlle general amb la gent necessària per a poder capturar els criminals i pacificar els seus camins. I és que s'havien denunciat alguns delictes terribles, com el robatori de quasi 300 caps de ramat de Gandia que pasturaven per la Devesa, havent ocupat els lladres fins i tot propietats de la Corona, com la casa de la gola de l'Albufera; o l'assassinat d'uns musulmans als quals havien robat⁵⁹. Fins i tot es va prohibir que qual-sevol persona navegara per l'Albufera durant l'any 1522 per a intentar frenar la possible ajuda que podien rebre els agermanats de Xàtiva i Alzira, els quals realitzaven les seues incursions fins a les portes d'aquest llac, restablint-se la normalitat a partir de l'1 de desembre de 1522⁶⁰. Però sembla que el paratge va quedar totalment devastat després de la guerra, per això el batlle general va decidir revocar les possibles llicències existents per a fer-ne ús dels seus recursos i va establir una política molt restrictiva amb l'esperança de poder recuperar l'ecologia d'aquest indret⁶¹.

Però, sens dubte, el vessant del conflicte que més va afectar la Batllia General fou l'odi desfermat contra els sarraïns valencians, els quals se situaven sota la jurisdicció exclusiva del batlle general. Durant l'estiu de 1521, després de la batalla de Gandia, els agermanats començaren una sèrie d'accions en

57. VICIANA, 2005: 344. ARV, BG, 1.227, 3.ª mà de 1520. *Ibidem*, 1.169, f. 12r i 18r.

58. ARV, BG, 1.227, ff. 39r, 2.ª mà de 1521.

59. ARV, BG, 1.227, ff. 10r i 44r-54r, 2.ª mà de 1521. *Ibidem*, 1.169, f. 11r, 1.ª mà de 1522.

60. ARV, BG, 1.228, f. 73r, 3.ª mà de 1522. El virrei va mamprendre una política d'aïllament sobre Xàtiva i Alzira per a forçar la seua rendició, fins i tot va cremar els camps del voltant d'aquestes localitats, per això els agermanats s'organitzaven per a fer sortides a la recerca de forniments, VICIANA, 2005: 512-529.

61. ARV, BG, 1.228, f. 2v, 3.ª mà de 1523.

contra de la minoria musulmana que va aprofitar la Monarquia per a dur a terme els seus plans i forçar la conversió en tots els territoris de la Corona d'Aragó per a la consecució de la propaganda imperial⁶². Si bé és cert que la documentació referent a aquest assumpte és escassa, sobretot perquè fou el subrogat de governador qui va defensar la moreria de la ciutat de València, si encontrem algunes referències al voltant de la moreria d'Alzira, situada en l'epicentre de la fase més radical de la Germania. En aquest indret ja es refugiaren els habitants de l'aljama de Benimuslem abans del desembre de 1520, pretenent fer-se vassalls del monarca i abandonar les terres del senyor de Carlet⁶³. Arribat l'estiu de 1521 i derrotat l'exèrcit reial en Gandia, la moreria d'Alzira va demanar constituir certs veïns de la vila en capità i alferes per a protegir-se, acceptant aquesta sol·licitud el Reial Consell. Sembla, però, que la mesura no fou massa efectiva perquè sols una setmana després, el 9 d'agost, els consellers tornaren a deliberar: els agermanats donaven als sarraïns alzirenys tan sols uns dies per a convertir-se al cristianisme, d'altra manera amenaçaven en matar-los i saquejar les seues cases. Davant el titubeig del Reial Consell, el marquès de Zenete va decidir anar personalment a la vila d'Alzira trencant la solemne unanimitat en la decisió del gabinet, cosa que va fer accelerar la determinació dels consellers, els quals finalment enviaren a Rodrigo de Lucerga acompanyat pel subrogat de governador amb gent de peu i de cavall⁶⁴.

Sufocada la revolta, el problema morisc s'havia de resoldre. Des de la cort imperial es van encetar els tràmits de forma prematura i secreta. Carles V havia aconseguit en maig de 1524 una butlla papal per la qual s'autoritzava la conversió de tots els mudèjars de la Corona d'Aragó, tan sols dos mesos després d'haver declarat el Sant Ofici els batejos agermanats vàlids. Mentrestant, el batlle general, alié a les decisions de l'emperador, intentava redreçar la situació de la moreria de Xàtiva, molt destruïda després de la Germania; intercedia per certs musulmans aveïnats en l'aljama de la capital; nomenava un nou alcadi en la moreria d'Alzira; o revisava les obres dutes a terme en la mesquita vella de la moreria de la ciutat de València⁶⁵. Actes signats tan sols uns mesos abans de la

62. Carles V es va erigir com a garant de la Cristiandat i al llarg del seu regnat va actuar en contra dels musulmans i dels heretges que afluïren dins del seu imperi. Una aproximació a les accions agermanades en VALLÉS BORRÀS, 2000: 257-261. Una bona anàlisi de la conversió forçosa en BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, 2001: 25-112.

63. ARV, BG, 1.168, 3.ª mà de 1520. Adés, els agermanats de Carlet i de les localitats veïnes havien cercat el castell senyorial amb Galceran de Castellví al seu interior, el qual finalment es va veure forçat a rendir-se per a salvar la seua vida, VICIANA, 2005: 303.

64. ARV, BG, 1.227, ff. 12 i 13, 1.ª mà de 1521. Per a saber-ne més sobre el Reial Consell cal consultar PARDO MOLERO, 2017: 53-88.

65. ARV, BG, 1169, ff. 383v, 493r i 568v. ARV, BG, 1.228, ff. 18r-19v, 2.ª mà de 1525.

data límit que després fixaria la reina Germana de Foix per a la conversió, el 8 de desembre de 1525⁶⁶. Això significava que els musulmans passaren a formar part de la comunitat cristiana, de manera que deixaven d'estar sota la jurisdicció de la Batllia General, tal com va passar temps enrere amb la conversió dels jueus, amb tot el que això implicava⁶⁷. Ara bé, el problema religiós no es va aturar perquè l'amenaça del turc no va cessar sobre les costes levantines, per això en els anys successius la Corona i les autoritats valencianes es van veure obligades a millorar les infraestructures defensives del regne.

4. La Germania i les imposicions

Un tret característic de les revoltes de l'Antic Règim és el tarannà antifiscal que solien prendre en algun moment del procés, i com hem vist, la Germania no fou una excepció, de manera que la Receptoría de la Batllia General es va veure molt colpejada durant i després de la rebel·lió, molt més que l'altra vessant jurisdiccional. I es que des d'un principi els agermanats, dintre del seu afany per millorar l'administració de la ciutat, fixaren entre els seus objectius revisar la necessitat i la justícia de les diferents imposicions a què feien front dia a dia:

Com encara en drets, vitigals e altres il·lícites imposicions que aquest poble ha pagat per molt temps y paga huy en dia, dels quals, la real magestat, ne la sua règia cort, ne ser són aprofitats ni aprofiten, ans la col·lecta y perceptió de aquells han recaygut en algunes particulars persones que, ni may ne han donat compte, ni sap de tan gran suma de pecúnies lo que se n'ha fet, enriquint-se ells en gran dan e jactura del poble⁶⁸.

La Junta dels Tretze, òrgan de govern dels agermanats, va rebre un memorial elaborat per tres consellers municipals on s'abordava l'origen de cada gravamen i es proposava eliminar-ne una part substancial per no correspondre la causa inicial de la seua imposició amb el destí posterior⁶⁹. Els Tretze, però, volgueren actuar amb prudència perquè una part dels artistes i menestrals més acomodats havien enconstrat en el deute públic i la col·lecta dels impostos un dels seus objectius d'inversió més importants. Finalment es va decidir crear

66. La conversió va provocar una nova crisi bèl·lica al regne de València, la revolta d'Espadà, PARDO MOLERO, 2001: 193-205.

67. Sembla que a pesar de la conversió alguns dels reials privilegis atorgats a les moreries valencianes temps enrere continuaven observant-se, ja que encara en 1533 els jurats de la Vila Nova de València, l'antiga moreria, reclamaven el seu compliment enmig d'un conflicte que els enfrontava contra el mostassaf, tot i que hi ha més exemples, ARV, BG, 1.231, ff. 25r-26v, 3.ª mà de 1533.

68. Instruccions per als ambaixadors de la Germania al monarca, ARV, RA, Processos, Part III, ap. 6.122, text transcrit en VALLÉS BORRÀS, 2000: 322-327.

69. VICIANA, 2005: 108.

una comissió on estigueren representats diferents gremis en la qual es va votar majoritàriament en contra de la proposta de supressió.

A pesar de la resposta donada, els velluters decidiren continuar endavant amb l'abolició de tots els impostos, tant els reials, com els regnícoles i els municipals, provocant un avalot el 21 de febrer de 1521 amb el que, al crit de «Fora drets!», aconseguiren tancar les taules on es recaptaven les impositcions en la ciutat amenaçant als col·lectors i arrendataris amb espases i llances, així com trencant els pesos, les mesures, els encunys, els segells i els llibres administratius⁷⁰. A més a més, els avalotats recorregueren els portals de la ciutat i ordenaren als portalers tornar les penyores que fins aleshores havien pres als comerciants que entraven a la ciutat, i els exigiren sota severes amenaces no prendre cap altra penyora des d'aquell moment ni obligar a realitzar els manifestes de cap mercaderia, roba o cereals⁷¹.

La reacció enfront l'abolició dels impostos es va iniciar immediatament i va implicar una bona part de la societat valenciana, des d'algunes importants institucions, com l'Església o el Consell Reial, fins a la major part dels gremis, els quals rebutjaven la violència amb què s'havia exercit l'abolició, tot i que tan sols estaven disposats al restabliment d'algunes impositcions suprimides mentre que la resta devien enfrontar-se a un examen per a comprovar la seua legitimitat. La més primerenca resposta fou la de l'Església, institució que es va veure plenament implicada en la contesa a causa de l'abolició del dret reial del quint del peix de l'Albufera i terç del delme del peix de la mar, del qual n'obtenien una bona part. Segons el cronista Martí de Viciàna, els canonges capitolins amenaçaren en abandonar València amb el Santíssim i deixar desemparada la ciutat, la qual cosa intentaren impedir les autoritats que encara restaven al Cap i Casal, les quals prometeren fer tot el possible per a la ràpida restitució⁷². De fet, l'endemà del motí, alguns dels membres del Reial Consell es reuniren amb el gremi dels peraires per a intentar reconduir la situació. Llavors, va prendre la paraula Alfons Sanchis per a explicar als membres de l'ofici que si els peraires –que segons l'opinió del magistrat en aquell temps constituïen un dels gremis més nombrosos de la capital– ajudaven els oficials reials, tot el poble tornaria a pagar les impositcions suprimides violentament pels velluters, la qual cosa seria molt beneficiosa per a la ciutat i el regne. Finalment, els peraires reunits acceptaren la proposició de Sanchis⁷³.

70. VICIANA, 2005: 265-27. ARV, BG, 1.440, 7.ª mà de 1522.

71. ARV, BG, 1.440, 7.ª mà de 1522.

72. VICIANA, 2005: 265-271.

73. ARV, *Fons Notarial*, 1.355.

Encara que l'opinió majoritària condemnava la forma com s'havien llevat els drets i les regalies de la ciutat, va haver-hi un grup d'agermanats que el dissabte 23 de febrer tornà a moure un avalot per a clausurar les taules on es mesurava el carbó i l'oli. Tot i això, al dia següent s'ajuntaren tots els síndics dels oficis i dels llauradors de l'Horta en la confraria dels sastres, on decidiren que a l'endemà situaren totes les seues banderes en el carrer de la peixateria amb alguns homes principals per a guardar-les, i així assistir i afavorir el col·lector del quint del peix⁷⁴.

El virrei, des de Dènia, va ordenar als jurats i als Tretze elets que acordaren amb els síndics dels oficis el restabliment de les impositcions. Els gremis determinaren constituir una comissió de dotze elets per a examinar els drets i les regalies, mentre que en les votacions dutes a terme en les confraries, la major part dels oficis es mostrava favorable a restituir tan sols una part dels impostos cancel·lats. Com que la situació era adversa, el batlle general va ordenar a un dels escrivans de la seua cort interrogar als agremiats per conèixer quins impostos estaven disposats a satisfer i quins no, decisió que va xocar amb la voluntat dels síndics i dels Tretze, els quals optaren finalment per permetre la recollecció dels drets i les rendes reials, excloent tan sols la quema, el dret portugués i el dret del peix sec i salat⁷⁵.

Finalment, la Junta dels Tretze i els elets dels impostos, reunits el 10 de maig d'aquell any, decidiren restablir totes les impositcions davant les amenaces de la Corona i la pressió del sector moderat⁷⁶. Amb tot, l'immediat esclafit de la guerra va provocar novament importants dificultats en la col·lecta dels impostos reials, i a més, va obligar a destinar part de la recaptació a sostenir l'imponent exèrcit reial que s'havia configurat per a fer front als agermanats.

Les autoritats reials, igual que havia fet el batlle general en la ciutat de València, van haver de fer tot el possible per abastir l'exèrcit reial. Per això, davant el fracàs d'una victòria ràpida dels cavallers planejada per la Corona i la resistència de Xàtiva i Alzira al llarg de 1522, el virrei es va veure obligat, amb el beneplàcit dels oficials batlliaris, a engegar una política decomissaria envers les poblacions que s'havien rendit o no havien arribat a revoltar-se. En alguns casos forçaren a les viles reials a contribuir amb donatius pecuniaris com succeí a les viles de Biar, Capdet, Ontinyent, Alcoi, Bocairent, Xixona i Penàguila que en octubre de 1521, aportaren a la Tresoreria General 30.000 sous, mentre que, pocs dies després, Alfonso Sanchis va aconseguir arrancar

74. VICIANA, 2005: 265-271.

75. VALLÉS BORRÀS, 2000: 222-223. VICIANA, 2005: 275-276.

76. VALLÉS BORRÀS, 2000: 221-225.

de les viles de la governació de la Plana un censal de 500.000 sous⁷⁷. En altres casos, la contribució fou en espècie, amb la finalitat de nodrir les seues tropes, com reconeix Lluís Carròs en els seus primers comptes o com denunciava l'arrendatari del terç del delme de Biar⁷⁸.

La guerra contra els revoltats va deixar completament esquilada la Receptoría General. En total, el conflicte bèl·lic va obligar a canalitzar cap a la gent de guerra al voltant de tres milions de sous, dels quals, prop d'un terç provenia d'institucions municipals i estamentals, de manera que una bona part de les viles reials es van veure obligades a endeutar-se i la Batllia General va haver de destinar part de les rendes reials a satisfer les pensions dels censals carregats durant la contesa⁷⁹. A més a més, els arrendataris van deixar de pagar a causa de la guerra, de fet, entre 1520 i 1523 es comptabilitzen més de quaranta comissions per a executar els recaptadors o els batlles locals per impagaments a la Batllia General. La situació era tan crítica que el Consell Reial va haver d'ajornar el pagament d'una pensió reial concedida a Joan Íñigo, i fins i tot, es va declarar incapaç d'avituallar el castell de Xàtiva després del conflicte perquè no havia pogut ni satisfer les pensions endeutades a la ciutat de València⁸⁰.

En acabar el conflicte, alguns dels arrendataris de les imposicions reials començaren una batalla judicial per a aconseguir rescabalar els danys soferts durant la Germania. El mercader Miquel de Ras, arrendatari del dret de l'almodinatge, va encetar un procés el 14 de març de 1522 per a reclamar al voltant de 4.200 sous de perdudes ocasionades per la clausura de la taula de la col·lecta, pel retorn de les penyores dels portals i pel tancament dels ports durant la guerra, cosa que havia ocasionat una menor arribada de grans a la ciutat⁸¹. També el mercader Nicolau Marqués, arrendatari de les gabelles de la sal, va engegar un plet el 17 d'octubre de 1523 en que denunciava que havia deixat d'ingressar més de 37.000 sous a causa de la Germania. Segons el demandant, l'exèrcit del virrei havia destruït tota la producció de les salines de Xàtiva i Alzira la tardor de 1521, a més d'haver causat importants desperfectes en les infraestructures d'extracció. Així mateix, durant l'estiu de 1522 afirmava no haver pogut produir sal per estar els veïns de Xàtiva i Alzira desmanats, augmentant així encara més les seues perdudes aquell any i el següent. També

77. PARDO MOLERO, 2001: 148-149 i 131-133.

78. ARV, MR, 130. ARV, BG, 1.228, f. 2r, 3.ª mà de 1522. *Ibidem*, 1.440, 4.ª mà de 1523.

79. PARDO MOLERO, 2001: 131-149

80. ARV, BG, 369. ARV, BG, 1.228, ff. 15r-18v, 1.ª mà de 1524. El batlle general afirmava que «no-s poden pagar de la Batlia de les dites rendes los càrrechs ordinaris los quals resten en darrer per temps de dos anys, en així que huy, per lo batle general, no-s poden pagar a la dita ciutat les consignacions fetes per los quitaments ni los censals».

81. ARV, BG, 1.140, 6.ª mà de 1524.

denunciava que l'absència dels bestiaris d'Aragó i Castella li havien suposat una disminució de les vendes de sal, així com altres perdudes sofertes en les botigues que tenia a la ciutat de València i a les salines de la vila de Calp⁸².

Però sens dubte, el procés més interessant enconstrat fins al moment és el mogut pels arrendataris del dret del peatge i la quema⁸³. Com hem vist, els oficials reials van haver d'emprar-se a fons per a recuperar el dret de la quema junt amb el dret portugués i el del peix sec i salat. Aquest havia nascut amb una finalitat molt concreta, rescabalar els afectats per les guerres contra Castella, amb la promesa reial de suprimir-lo un cop complerta la seua funció. No obstant això, la quema es va estabilitzar al llarg del segle XV i mai no es va deixar de recaptar⁸⁴, per la qual cosa els agermanats el posaren en dubte. De fet, poques dècades després de finalitzat el conflicte, el moralista valencià fra Miguel Bartolomé Saló va posar de manifest que, a pesar d'haver deixat de complir la seua original funció, la quema s'exigia de forma justa i, per tant, s'havia de pagar en consciència, puix s'emprava per satisfer els estipendis dels ministres reials i per a premiar aquelles persones que treballaven per a la Corona⁸⁵.

Els arrendataris fonamentaven la seua renúncia a l'arrendament en un extens memorial que pretenia demostrar diversos incompliments de les clàusules del contracte. En primer lloc, intentaven provar que durant la pesta de 1519 va haver-hi més de vint morts el dia de Sant Jaume, de manera que això els permetia demanar la cancel·lació segons un dels capítols signats. Però encara aportaven més arguments. Segons els denunciants, l'anunciada visita del monarca feia preveure un augment dels ingressos, per això decidiren licitar per un preu superior a l'acostumat; finalment, però, el sobirà va marxar fora d'Espanya sense visitar València, amb la qual cosa els ingressos esperats disminuïren dràsticament. És més, els arrendataris consideraven que «a causa de no venir el monarca al regne havia estat suscitada Germania entre tots els populars». Continuava l'escrit amb els danys causats per la revolta. Denunciaven que els col·lectors temien la gent del poble i per això no gosaven exigir les imposicions ni fer escorcolls per a encontrar defraudadors. Testimonien que els revoltats acusaven d'injust el dret de la quema i s'hi negaven a satisfer-lo.

---

82. ARV, BG, Lletre P, 152. Encara en 1530 el batlle general comissiona a un verguer per a recuperar els diners endeutats per algunes persones a Nicolau Marqués, ARV, BG, l.171, f. 5r, 2.ª mà de 1530.

83. ARV, BG, Lletre P, exp. 146.

84. SALVADOR ESTEBAN, 1972: 665-266. CANET APARISI, NAVARRO CLERIGUES i RIBERA TORRENTÍ, 9 (1981-1982): 229-242.

85. ALIAGA GIRBÉS, 1972: 264-271.

També recordaven les perdudes ocasionades per les Comunitats castellanques i pel conflicte obert entre Oriola i Múrcia, a més de les dificultats que encontra-ven en les viles de Dénia i Aiora per a recaptar les rendes reials, en el primer cas a causa dels entrebancs dels oficials del marquès⁸⁶, i en el segon, a causa dels revoltats. Per últim, assenyalaven la inseguretat de la mar per la gran concentració de fustes musulmanes que s'havien albirat en les costes catalanes, castellanques i valencianes. A més, comuniquen que des de feia temps denunciaven en la cort de la Batllia General una pràctica fraudulenta que mai no es va arribar a esmenar: en l'arrendament de la quema s'especificava que la llana havia de pagar a raó de 3 diners per lliura, però els comerciants i els paraires tan sols pagaven la meitat d'allò concordat, sense poder fer res els col·lectors per a posar-hi remei.

Aquest procés es va eternitzar, i encara en 1539 pledejaven els hereus dels arrendataris contra el procurador patrimonial⁸⁷. De fet, el conflicte fou tan greu que la Batllia General no va aconseguir arrendar aquest dret fins al desembre de 1538⁸⁸. Però hem de tenir en compte que els drets del peatge i la quema no sols constituïen l'aportació més abundosa als cofres de la Batllia General, sinó que, a més, els seus fruits s'havien empenyorat per a satisfer les importants pensions anuals que el monarca havia de satisfer a la ciutat de València per la política creditícia de Ferran II⁸⁹, de manera que no hi havia ningú disposat a arriscar els seus cabals en tan complicada empresa.

Amb tot, subjau la qüestió de per què volgueren mantenir la suspensió de la quema. Els diferents estudis duts a terme les darreres dècades manifesten un clar augment dels intercanvis entre els regnes de València i Castella, sobretot a través del comerç marítim, que és el millor estudiat. Si entre 1404 i 1459 el percentatge de naus castellanques arribades a la platja valenciana suposava tan sols un 4 %, el 1488 es va elevar fins a l'11,5 %, i en 1498 fins al 18 %⁹⁰. Aquestes bones xifres es varen mantenir durant els primers anys del segle XVI, assolint les arribades de naus castellanques més del 10 % del total, de manera que se situaven en tercer lloc, sols per darrere de les embarcacions valencianes i catalanes⁹¹, un fet que estava estretament relacionat amb el control de la mediterrània

---

86. Jerònim Vives, batlle reial de Dénia, ratifica els impediments que hi va tenir per a recaptar el dret de peatge, quema, i altres drets reials associats a causa dels entrebancs dels oficials del marquesat, assegurant haver hagut de fugir després d'haver estat amenaçat amb espasa per un veí de la localitat. ARV, BG, 1.228, f. 37r, 3.ª mà de 1523.

87. ARV, BG, 1.508.

88. ARV, BG, 125, ff. 1r-29v.

89. ARV, MR, 9.053, ff. 26r-32r i 33r-40r.

90. GUIRAL-HADZIIOSSIF, 1989: 35-37.

91. SALVADOR ESTEBAN, 1972: 152-173.

occidental per part de la Monarquia hispànica gràcies a la política expansiva dels Reis Catòlics, engegada en la conquesta de Granada i finalitzada en la presa d'Alger l'any 1510⁹². I encara que les xifres no proven la quantitat de les matèries comerciades, sí que ens permeten esbrinar quins productes arribaven a través dels ports castellans, com matèries primeres (alum, plom, mangra...), cereals, pesques i productes nord-africans (cuirs, dàtils, esclaus, lli...) ⁹³.

Malauradament, no hi ha cap estudi sobre el tràfic de mercaderies entre Castella i València a través dels ports secs, encara que sembla que aquest devia ser prou intens destacant les importacions de cereals, carn i productes químics dedicats a la indústria tèxtil i les exportacions de draps de llana, oli, fruites i seda⁹⁴. Ja en 1488 el batlle general acusava els habitants del regne francs de la quema de comprar amb diners de castellans draps regnícoles per a exportar-los cap a l'interior peninsular sense haver de pagar els drets reials. A més, a partir de 1499, en l'arrendament del dret del peatge i la quema de la ciutat de Xàtiva, s'especifica que el forment castellà estaria exempt de pagar drets fins que el Consell Reial fera una nova deliberació⁹⁵. També s'ha de ressaltar que la pacificació del *limes* entre ambdós territoris arran la unificació dinàstica i la creixent amenaça marítima turca-barbaresca afavoririen l'increment del tràfic terrestre, encara que de moment no estem en condicions de quantificar-lo.

Tot plegat, l'augment del transport marítim i del terrestre, així com uns intercanvis centrats en la importació de cereals i productes tintoris i l'exportació de draps, seda i productes agrícoles valencians faria més que impopular el dret de la quema dins d'un sistema gremial atestat d'oficis tèxtils i en mig d'una economia eminentment agrària.

Quant al dret portugués, el seu origen és similar al de la quema: fou concebut per a rescabalar l'atac sofert per la caravel·la de Daniel Valeriola per part d'algunes naus portugueses el juny de 1462. Després de diverses gestions, el rei aragonés va acceptar establir el dret portugués el març de 1464 reservant-se, això sí, una quinta part dels seus beneficis. Sembla, però, que aquesta nova imposició va néixer ja amb un rerefons de discòrdia amb la ciutat de València, la qual pressionava per a intentar aconseguir la seua abolició, encara que tan sols

---

92. GUIRAL-HADZIIOSSIF, 1989: 45.

93. SALVADOR ESTEBAN, 1972: 360.

94. Aquestes dades s'extrauen de l'anàlisi feta sobre els llibres de la quema de la vila d'Ontinyent dels anys 1519 i 1520, encara que a grans trets, poden extrapolar-se a la resta del regne. TEROL I REIG, 2002: 56.

95. ARV, BG, 123, 19r-20v i 244v i 306r. De fet, la ciutat de València fa els tràmits pertinents perquè després de morir Ferran II, tots els privilegis que tenien per a abastir-se de forments i carns procedents de Castella es mantinguen vigents, Arxiu Municipal de València [AMV], h³-3, ff. 11v-16v.

va assolir una rebaixa en 1484 després d'una sentència del batlle general⁹⁶. Ara bé, tot fa pensar que la sentència no va conformar les autoritats municipals de la ciutat, de manera que continuaren pledejant. Per això, acabada la contesa, i davant la mancança de peix sec i salat dins de la ciutat en temps quaresmal, el regent de batlle general va guiar, a instància del síndic de la capital, un vaixell portugués deslliurant els seus tripulants de pagar aquell dret, assegurant la ciutat de València que en sortir una nova sentència, si ho reclamava el batlle general, pagaria la quantitat corresponent sobre les mercaderies descarregades pels portuguesos⁹⁷. Aquesta denúncia també ens informa de l'escassetat de peix en la ciutat de València, el qual, segons la documentació consultada, arribava a través dels biscaïns i els portuguesos, de manera que es trobava molt relacionat amb els drets de quema i portugués. Així doncs, el dret portugués i el dret sobre el peix sec i salat tindrien una impopularitat molt similar a la despertada per la quema, ja que també estaven molt relacionats amb les importacions de productes mengívols, encara que la seua importància econòmica era molt més inferior.

5. Conclusions

La revolta de la Germania, provocada pels desequilibris de la societat valenciana, va aconseguir posar a prova totes les institucions forals. La Batllia General de València, un dels organismes més preeminents del reialme, es va veure abocada a combatre els intents de subversió dels revoltats des de múltiples vessants tot i enfrontar-se en un moment de substitució de la seua cúpula dirigent. Des de l'àmbit jurisdiccional, els oficials batlliers contribuïren en la política militar impulsada pel virrei mitjançant l'abastiment i el control dels castells reials isolats pel regne a través de la unió dels batlles locals amb els càrrecs d'alcaid, amb l'avituallament de l'exèrcit i amb la cessió de part de les seues rendes per a sufragar una porció de la despesa bèl·lica. Van haver de protegir també el Reial Patrimoni, defensant l'Albufera i la Devesa, abastint les ciutats i viles reials, resguardant les aljames dels sarraïns i reparant infraestructures civils i militars. I tot això sense abandonar la seua funció com a cort de justícia ordinària, fent front a centenars de peticions molt variades que abastaven des de problemes amb l'aigua dels molins o la troballa de tresors antics fins a conflictes entre grans prelats de l'Església. Mentre que des del vessant fiscal, la Batllia General va aconseguir aturar les intencions dels agermanats d'avaluar i suprimir aquelles imposicions que consideraren injustes, es va enfrontar a les peticions dels arrendataris dels drets reials que pretenien devaluar les seues

96. MUÑOZ POMER et alii, 2019: 7-10.

97. ARV, BG, 1.228, 22r-23v 1.ª mà de 1524.

aportacions a la hisenda reial i va combatre els impagaments dels recaptadors i dels batlles locals els anys successius.

Per tant, igual que ho va fer el regne de València, la Batllia General va aconseguir superar l'embat agermanat, tot i que va perdre part de la seua jurisdicció envers la Corona, qui va aconseguir augmentar el seu control militar sobre el regne a través de la figura del virrei i el major sotmetiment dels organismes regnícoles i va assolir un dels seus objectius més complicats, la conversió dels sarraïns que encara romanien dintre dels seus territoris.

Referències bibliogràfiques

- ALIAGA GIRBÉS, José, *Los tributos e impuestos valencianos en el siglo XVI. Su justicia y moralidad según Fr. Miguel Bartolomé Salón, O.S.A. (1539?-1621)*, Roma, Instituto de Historia Eclesiástica, 1972.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Fernando el Católico y la ciudad de Valencia, València*, Universitat de València, 2012.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest i BUYREU JUAN, Jordi, «Carlos V y la Corona de Aragón: de la inestabilidad real al potencial conflicto» en Francisco Sánchez-Montes González i Juan Luis Castellano (coords.), *Carlos V. Europeísmo y universalidad*, vol. 3, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001: 47-74.
- BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, *Heroicas decisiones. La Monarquía Católica y los moriscos valencianos*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2001.
- CANET APARISI, Teresa, «Las Instituciones regnícolas valencianas entre Fernando el Católico y Carlos V, 1518-1536» en Ernest Belenguer Cebrià (coord.), *De la unión de Coronas al Imperio de Carlos V*, vol. 1, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001: 445-478.
- CANET APARISI, Teresa, NAVARRO CLERIGUES, Carles i RIBERA TORRENTÍ, M.ª Antonia, «El impuesto de la quema. Aproximación a su estudio», *Estudis: Revista de Historia Moderna*, 9 (1981-1982): 229-242.
- CARRETERO ZAMORA, Juan Manuel, «Los comuneros ante la hacienda y la deuda del Emperador Carlos V: los fundamentos estructurales de la protesta (1516-1520)», *Estudis: Revista de Historia Moderna*, 44 (2018): 9-36.
- DURAN I GRAU, Eulàlia, «Aspectes ideològics de les Germanies», *Pedralbes: Revista de Història Moderna*, 2 (1982): 53-68.
- DURAN I GRAU, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1982.
- DURAN I GRAU, Eulàlia, *Les cròniques valencianes sobre les Germanies de Guillem Ramón Català i de Miquel Garcia (segle XVI). Edició a cura d'Eulàlia Duran*, València, Eliseu Climent, 1984.
- DURÁN I GRAU, Eulàlia i REQUESSENS, Joan, *Profecia i poder al Renaixement: texts profètics catalans favorables a Ferran el Catòlic*, València, Eliseu Climent, 1997.

- FEBRER ROMAGUERA, Manuel V., «Catedráticos de cánones y literatura canónica en la Universidad de Valencia anterior a la provisión de las cátedras pavordías (1499-1589)», *Saitabi*, 50 (2000): 45-67.
- FERRER MALLOL, M.ª Teresa, «La Batllia general de la part del regne de València dellà Xixona», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 6 (1987): 279-310. <https://doi.org/10.14198/medieval.1987.6.12>
- FERRERO MICÓ, Remedios, *La hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València, Ajuntament de València, 1987.
- GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Las Germanías de Valencia*, Barcelona, Edicions 62, 1975.
- GUIRAL-HADZIIOSSIF, Jacqueline, *Valencia, Puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1989.
- MUÑOZ POMER, María Rosa, et alii, *Els llibres de la col·lecta del Dret Portugués de València (1464-1512)*, València, Universitat de València, 2019.
- NADAL OLLER, Jordi, «La revolución de los precios españoles en el siglo XVI. Estado actual de la cuestión», *Hispania: Revista española de historia*, 77 (1959): 503-529.
- NAVARRO SORNÍ, Miguel, «El cardenal Rodrigo de Borja y la importancia y significado histórico del encargo por él realizado», en Massimo Miglio, Ana Maria Oliva i Maria del Carmen Pérez García (eds.) *Rinascimento italiano e committenza valenzana gli angeli musicanti della cattedrale di València*, Roma, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 2011: 21-46.
- PARDO MOLERO, Juan Fco., *La defensa del Imperio: Carlos V, Valencia y el Mediterráneo*, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001.
- PARDO MOLERO, Juan Fco., «Predicación, protesta y orden social en Valencia (1519-1529)» en Ricardo Franch Benavent, Fernando Andrés Robres i Rafael Benítez Sánchez-Blanco (coords.), *Cambios y resistencias sociales en la Edad Moderna. Un análisis comparativo entre el centro y la periferia mediterránea de la Monarquía Hispánica*, Madrid, Sílex, 2014: 467-476.
- PARDO MOLERO, Juan Fco., «Movidos de equidad. El Consejo Real y el gobierno del Real Patrimonio en Valencia (1506-1533)» en Juan Fco. Pardo (ed.) *El gobierno de la virtud. Política y moral en la Monarquía Hispánica (siglos XVI-XVIII)*, Madrid, Fondo de Cultura Económica de España, 2017: 53-88.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo, *Las Germanías de Valencia, en miniatura y al fresco*, València, Tirant Humanidades, 2017.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo, «Lluís Oliver i de Boteller i la Germania de València», *Pedralbes: revista de Història Moderna*, 39 (2019): 127-143.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo, «La Germanía, quinientos años después» en *Reflexiones históricas y artísticas en torno a las Germanías de Valencia*, València, Universitat de València, 2020: 17-85.

- PÉREZ GARCÍA, Pablo i CATALÀ SANZ, Jorge, *Epígonos del encubertismo: proceso contra los agermanados de 1541*, València, Direcció General del Llibre i Coordinació Bibliotecària, 2000.
- PILES ROS, Leopoldo, *Estudio documental sobre el Bayle general de Valencia; su autoridad y jurisdicción*, València, Institut Alfons el Magnànim, 1970.
- RIVERO RODRÍGUEZ, Manuel, «La Corona de Aragón metàfora de la Monarquía de Carlos V. Gattinara y sus ideas de gobierno (1519-1520)», en B. J. García (coord.), *El Imperio de Carlos V: procesos de agregación y conflictos*, Madrid, Fundación Carlos de Amberes, 2000: 97-110.
- SALVADOR ESTEBAN, Emilia, *La economía valenciana en el siglo XVI (comercio de importación)*, València, Universitat de València, 1972.
- SALVADOR ESTEBAN, Emilia, «La 'Frontera' intraregnícola valenciana y su impacto en las Instituciones reales. El ejemplo de las dos Bailías generales», *Pedralbes: revista de Història Moderna*, 25 (1993): 11-24.
- SALVADOR ESTEBAN, Emilia, «Un aragonés en la Valencia de Fernando el Católico. Alfonso Sánchez, lugarteniente de tesorero general», *Aragón en la Edad Media*, 20 (2008): 709-721.
- TEROL I REIG, Vicent, «Vespres de Germania a Ontinyent: els avalots antifiscals de 1519», *Alba, Revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida*, 13/14 (1999): 41-55.
- TEROL I REIG, Vicent, *Un regne sense cavallers? La Germania en la sots governació de Xàtiva*, tesi doctoral inèdita, València, Universitat de València, 2002.
- VALLÉS BORRÀS, Vicent J., *La Germania*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2000.
- VICIANA, Rafael Martí de, *Libro quarto de la crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su reino (Edició a cura de Joan Iborra)*, València, Universitat de València, 2005.